

КНУТ ГАМСУН.

I.

Від останнього галицького перекладу Гамсуна на нашу мову минуло багато часу. Важко було б сказати, чи він утратив за той час свою популярність і чи його ще читають у нас у чужих перекладах. Як і давніше, стоїть Кнут Гамсун осторонь нових літературних течій і напрямків, якби й не цікавився літературою. Він має власний світ, власний життєвий стиль, а все те, що пише, залишає невідомим йому читачам і спеціалістам.

Мало хто із письменників старшого покоління зумів зберегти з такою легкістю і простотою, як Гамсун своє духове обличчя. Тимто ті, що не любили його давніше, не змінили свого погляду щодо нього згодом, як зростав його талант і його слава. Та вже із цим зростом Гамсунового таланту нелегка справа. Його ж найкращі книжки, це таки „Пан“, „Вікторія“, може навіть „Голод“. Коли кожну нову його повість перечитуємо з однаковим зворушенням, то чимало важать тут наші спомини про молодого химерного мандрівника, який не змінив своєї вдачі ні молодечих примх.

Ні мільйони продаваних примірників його книжок у всіх мовах, ні мільйони, що проплили крізь його пальці за придбані гонорарі, ні лаври Нобелівської нагороди не змінили його способу життя та відношення до своєї праці. Кнут Гамсун проживає надалі якусь частину року у своїй північній закутині, наче ведмідь у гаврі, а другу — ніхто не знає, коли вона починається і кінчиться — проводить на мандрах, найчастіше шукаючи самотности. Коли цю са-

мотність знаходить він у Християнії, Копенгагені або Парижі, тоді він не любить пригадувати себе світові, оминаючи настирливих денникарів, що завсіди раді би написати статтю про те, що робить Гамсун, що нового пише і що думає про актуальні події.

У Гамсунових „Містеріях“ знаходимо одну довшу полемічну дигресію, в якій герой повісти накидається на т. зв. великих людей своєї доби, що грають роллю апостолів народу, зовсім так само, як це роблять актори перед публікою. Гамсун усе життя ненавидів творців і мистців, які приймали свою величину як щось, що вони несли перед собою на показ і чим підносили свою вартість. Він еднав у собі гордість і скромність на власний лад: він був занадто гордий, щоб чимнебудь звертати на себе увагу і занадто скромний, щоб забирати голос у важних великих життєвих справах, супроти яких почував себе безсильний, а то й збентежений: мовляв, не мое діло.

Коли візьмете в руки його останні книжки, вразить вас те, що „Гамсун так мало змінився“. Майже ті самі теми, ті самі герої, ті самі настрої, а проте вони не збуденніли. Видається начеб-то Гамсун не навчився навіть краще свого ремесла — не навчився тої професійної таємниці, яка дозволяє письменникам придумувати щораз-то нові сюжети і щораз-то „цікавіше“ їх обробляти. Гї, — він залишився надалі тим самим диким самотником, що не обдумує книжок, бо не обдумує життя. Його не приваблюють навіть „життєві пригоди“, як приваблювали Джека Лондона або не одного сучасного рекордиста, який іде назустріч труднощам і небезпекам, щоб добути свіжий сензаційний матеріал та його описати. Жити значить для Гамсуна: проводити час по свому, незалежно від людей, яко мога менше рахуючись з обставинами, — як і де? — це вже його приватна справа.

Маємо про Гамсуна сила-силенна подробиць і матеріалів до його життєпису, але величезна більшість з них неправдива, повігадувана всякими його біографами. 10 літ тому зробив Гамсун виняток і подав шведському крити-

кові Ляндквістові*) жмінку автентичних фактів про себе, пригадуючи, що всього іншого понаписуваного на рахунок його бурхливого життя, він не буде навіть спростовувати, як не робив цього й досі. Ось кілька з тих фактів, зпоміж безлічі інших, що вже перейшли до повістей Гамсуна — невідокремлені ним від дійсних, свідомо знехтованих чи промовчаних. Гамсун не прив'язує занадто великої ваги до того, що на його думку залишається чисто приватною справою письменника, як людини.

II.

Кнут Гамсун уродився 4. серпня 1859. р. у Льом у т. зв. Губрандсдалі — заглибині північної Норвегії. Кілька поколінь його предків жило на тому самому місці. Його предки і найближча рідня — селяни — Педери; син Педера звався Педерсен, — Гамсун це прибраний ним псевдонім. Коли Кнут мав три роки, його батько збіднілий кравець перенісся ще далі на північ до Гаммарей, над льофотськими островами. Рідня була велика — його віддали з дому до вуйка пастора в Нордлянді. Пастор — людина тверда та сувора був першою спонукою для хлопчини, щоб шукав потіхи на самоті, на лоні природи. Ще з того часу залишилася в Гамсуна любов до дикого побережжя, моря, лісу та цвинтарів.

У 1873 р. 14-літній хлопчина вертається до дому і зараз стає помічником крамаря на торговім базарі в Траней. На другий рік починає пробувати менше одноманітної праці — влітку ходить по хатах скуповувати старі речі. У 1876 р. практикує в шевця, рік пізніше стає народнім учителем, у 1878 р. секретарем якогось судді. Тоді друкує він у м. Бодє свої перші твори — дві новелі та одну поезію. видані за власні тяжко запрацьовані гроші. Є там у цих перших спробах уже перші мотиви, які Гамсун використає

*) З монографії Джона Ляндквіста беремо тут головні дані та життєписні подробиці.

VIII

згодом у справжніх творах — та вони нічим незамітні і ніхто не звернув уваги на їх появу.

У 1879 р. великий норвезький купець із Кієррінге дає Гамсунові підмогу. Молодий автор пише оповідання, приготує збірку поезій і вибирається до Копенгагену. Коли тамошнє найбільше видавництво не хоче його рукописів, він вражений замикається в собі і не пробує вже щастя в інших видавничих фірмах. У 1880 р. у Христіанії така сама доля зустрічає його нові рукописи. Тоді він наймається як дороговий робітник в одній громаді у Гудсбрандсдаль. Повість „Під осінніми зорями“ оповідає саме його тодішні переживання — інтелігента, який вагається: чи має розпрощатись із міським середовищем, книжками і мріями кандидата на письменника.

Та життя мандрівного робітника в маленьких селитьбах було для нього за тісне. Неодин його земляк шукаючи кращої долі виїжджав до Америки. Америка вабила тоді європейських селян неодним Ельдорадо. Найшлась багата селянка, що купила Гамсунові білет на німецькому кораблі, — зате він мав посилати дописи для кількох часописів. Дописи посилав, але часописи не ласкаві були користати з його подорожніх вражінь.

В Америці працює спершу на фармах, довгий час у крамниці у Вісконсін, у 1884 р. у Міннеаполіс, знайомиться з норвезьким унітарцем проповідником Крістофером Янсоном, що вже тоді був у Норвегії відомий своїми повістями. Рік перебуває він у нього як секретар, та занедужує на легені і за радою лікарів мусить негайно вертатись додому. Місцева норвезька кольонія складається на його подорож до краю. Півтора року лікувався він у якогось знайомого у Вальдрес, поки зовсім не видужав.

У 1886. р. Гамсун виїжджає наново до Христіанії, щоб найти якесь становище. Він не має ні дипломів, ні звязків, а жити з самого пера нема як: преса тоді ще незрозвинена не потребує постійних дописувачів, репортерів або фейлетоністів. Він починає їздити з відчитами про літературу по малих містах. і переконується, що публіка

воліє штукарства доморослого спіритиста, ніж виклади про Кілянда та Стріндберга.

Гамсун знову зневірений у літературній праці, ще раз рішає виїхати до Америки. Знаходиться новий меценат-купець, що дає йому гроші на дорогу. В Америці Гамсун іще раз починає „від усього“. Взимі 1886 р. є він трамваєвим кондуктором у Шікаго, влітку 1886 виїжджає на полеві роботи до Північної Дакоти, звідси із заощадженими грошима їде восени 1887 р. до Міннеаполіс, де дає кілька відчитів. Він робить на слухачах вражіння енергійної, дружєлюбної, всесторонньої людини. Та тут хутко переконується, що американське духове середовище не для нього. Його вражає занадто сильна перевага матеріяльної культури над духовою, брак усякої традиції, зацікавлення для ідей. Висловлені ним погляди в окремій книжці „З духового життя сучасної Америки“, ще й досі повторяє неодн європейський письменник, розчарований після подорожі за океан, що не найшов там справжнього „нового світу“.

Гамсун дістає ще одну підмогу від багатого земляка в Шікаго, щоб міг вернутися до краю. Приїхавши влітку 1888 р. до Копенгагену, він знову шукає посади, а в яких обставинах живе про це найкраще свідчить написана тоді повість „Голод“. Він з'являється одного дня з рукописом цієї повісти у редактора літературного відділу в часописі „Політікен“ — Едварда Брандеса. Того самого вечора відвідав Брандеса дома шведський письменник Аксель Лундегард і списав те, що оповів йому Брандес про ці відвідини.

„Уявіть собі — оповідав він, — що коли я сидів сьогодні у редакції, прийшов якийсь норвежець і хотів зі мною говорити. Ясна річ, він мав у кишені рукопис! Цей рукопис зацікавив мене спочатку менше, як сам чоловік. Я рідко коли бачив людину більше опущену. Не тільки його вбрання складалось з лахміття. Але те обличчя! Як знаєте, я не є вражливий. Але обличчя цього чоловіка сколихнуло мною. Я взяв його звиток паперу. Це було оповідання. За довге на кілька чисел до „Політікен“ — це я помітив зараз — хіба заповнило б половину газети. Та знову на фейлетон

Х

із продовженням на підвал, було за коротке. Я сказав це авторові і хотів йому віддати рукопис. Та в тій самій хвилині я побачив вираз його очей під цвікером і мої уста не висліли бути дати відмови. Я обіцяв, що річ прочитаю, записав собі прізвище та адресу автора. Після цього він пішов геть.

„Я відложив рукопис на бік і вернувся до своєї праці. Але я не міг позбутись його образу. Вислів його тремкого блідого обличчя переслідував мене. У ньому було щось, щось таке — чого я не міг собі пояснити. Тепер уже розумію це краще.

„Коли я поїхав до хати, я взяв із собою його оповідання. По обіді я почав його читати. Воно прикувало мене якстій. Чим далі я читав, тим більше воно полонювало мене. Це було не тільки талановите, як багато інших творів. Тут було щось більше. Тут було щось, що мене зворушило. У цьому було щось із Достоевського.

„Коли я дочитав оповідання до кінця, прошибла мені думка, що його автор блукає по місті та голодує. Мене охопив наче сором. Як пришиблений я пішов на пошту і вислав йому десять корон.

„Відтак я вернувся додому і читав далі. І чим далі я читав, тим соромніше мені ставало. Коли-ж я дійшов до кінця, я був зовсім розбитий. Послухайте!

„Брандес узяв останню сторінку рукопису і почав читати вголос. Це була історія про бездомного, безіменного письменника, що терпить голод, якто він, щоб не мусіти провести ночі надворі підкрадається у скарпитках по сходах до нужденної діри, де він іще недавно мешкав і куди не сміє явно вернутись, бо не мав за що заплатити за комірне. Тут є про те, як він находити на столі лист і знову крадькома втікає. Лист був від редакції одної газети, куди він передав свій рукопис. Він читає його при блимливім світлі вуличної ліхтарні. В ньому все розяснюється. Рукопис прийняли і вже передали до друкарні.

„Змінємо кілька дрібниць... Поправляємо кілька пра-

вописних помилок... Написане з талантом.. появиться зав-
гра... Пересилаємо десять корон..."

„Коли Едвард Брандес відложив прочитані сторінки,
знову засміявся ніяково і сказав:

— Чи тепер уже розумієте, чому я почував себе та-
ким розбитим за тих моїх нужденних десять корон?

— Так, тепер розумію.

„Він поглянув на мене:

— Якби ви прочитали те оповідання то зрозуміли б
це ще краще.

— Чи воно таке незвичайне? — спитав я. — Як воно
зветься?

— „Голод“.

— А автор?

— Кнут Гамсун.“

III.

Так почалася Гамсунова літературна кар'єра. Фраг-
менти „Голоду“ появились у 1888 р. у данському журналі
„Ни Йорд“, а з весною 1890 р. по норвезькому — книжкою.
Того самого року з німецького перекладу світ довідався
про новий талант. У 1892 р. вийшла його велика повість
„Містерії“ про яку сам Гамсун сказав: „Вона писана в Сарпс-
борг, у Християнії, у Копенгагені серед бурлацтва, серед
любощів, серед бід — звідсіля ті безв'язні в ній сцени“.

З весною 1893 р. вийшла сатира на денникарство „Ре-
дактор Лінге“. Гамсун виїжджає у Париж і там того са-
мого року пише „Нову землю“, а на другий рік свій архи-
твір „Пана“ — у маленькому домику серед верховин Кри-
стіанссанду, над норвезьким південним побережжям. На
зиму 1894 р. їде знову у Париж, де була тоді численна ко-
льонія скандинавських письменників. Він рідко показувався
у товаристві; під вечір лягав спати, а по півночі вставав
і писав. Зате коли переривав довгі дні своєї самотности,
і приставав одного вечора до гурту, тоді його темперамент
і фантазія не мали стриму; він умів обвозити всіх фіякрами.

по ресторанах і каварнях, витрачаючи гроші на всякі дрібниці.

Від 1896 р. мешкав Гамсун кілька років або в диких норвезьких закутинах, або у Християнії. У тому часі написав він кілька своїх пес — (найменше вдатну частину своєї творчости) і чудову маленьку „Вікторію“. У 1902 р. подорожував по Фінляндії і за державну підмогу обіхав Кавказ, описавши цю подорож у безпретенсійній книжці „У казковій країні“. У 1904 р. уже дома скінчив повість „Мрійник“ і видав збірку поезій „Дикий хор“.

Повість „Беноні“ (1908 р.) починає в нього наче новий період, в якому він дає довгий ряд побутових малюнків норвезької провінції та села. Поруч злобних сатиричних сторінок є тут картини передані із захопливою любов'ю до своєї рідної природи, з якою він зжився ближче, ніж з чим-небудь іншим у світі. „Остання потіха“ — це одне кільце цього ланцюга: тихий гимн у честь білої природи, — „Благословенство землі“ — друге: скромна епопея в честь невтомого труду хлібороба, що черпає із своєї землі свої найглибші радощі.

„Рожу“, „Дітей свого часу“, „Місто Сегельфльос“, писав Гамсун у Гаммарей, місті своїх дитячих літ, дальші речі вже в постійній своїй садибі в Нергольмен, недалеко міста Грімстадт. Там він і доживає віку. Він любить свою батьківщину, як людина, що відкриває в ній щораз то нові призаби. Навіть ті сірі, провінціяльні люди, що роблять життя таким тісним та одноманітним, спонукують його раз-у-раз до нових рефлексій про химерність людської долі та людського серця.

Гамсун має два улюблені мотиви, до яких вертається природно, як кожний з нас, коли починає звичайну буденну розмову: власне життя і життя свого найближчого середовища. Та те, як він говорить про себе, не нагадує нічим тих романтичних творів, де герой мусить мати всякі оригінальні прикмети, щоб розбуджувати цікавість читача, його спочутливість або подив. Той бурлака, що так часто повторяється в повістях Гамсуна, має спільні з автором тільки

людські слабощі. Гамсунові не залежить ні трохи на тому, щоб він був справжнім „героєм“ і він рідко коли старається представити його з найкращої сторінки. Він прислухається уважно до того, що діється в душі людини у звичайний білий день, серед звичайних ситуацій і тоді часто корчиться від злобної усмішки.

Головні особи повістей Гамсуна не зовсім нормальні. Але вони й не недужі. Це „діти свого віку“ з нервами, хоч і не випещені міщухи. Ті улюблені його герої еднають дивним дивом загострену вражливність інтелектуалістів із нахилами дітей дикої природи. Саме таким виховала природа та культура Гамсуна і з тих своїх дисонансів уміє він добувати несподівані тони. Конфлікти його героїв зведені до кількох дуже загальних людських потреб: боротьби за існування, кохання та індивідуальної свободи. Кожна з цих потреб закрита в нього, якби соромязливим серпанком перед стороннім поглядом. Сказати „дайте хліба“ для нього так само тяжко, як вимовити слово „кохаю“, або гукнути гордо „я хочу бути свободний“. Чи людина має справді право до всіх цих трьох потреб? чи вона мусить їх здобувати сама, чи часом повинна коритись природі, що грається нею, навчаючи її за кожним разом якоїсь нової мудрости?

Саме в повісти „Під осінніми зорями“ бачимо таку дитину природи, що не може здушити в собі деяких культурних потреб. Прибраний за робітника інтелігент, що покинув місто, щоб забути про нещасливе кохання, надібує на своїй дорозі скрізь марива тих самих невиваглих почувань — у нових живих постатях. Раз він хотів би піддатись природному гонюві чи знайти самозабуття у найзвичайнішій тяжкій праці, то знову бунтується проти принизливої своєї ролі. З таких вагань складається його життя. Спонуки, пориви, зневажливі жести супроти себе та людей...

Найбільше суб'єктивний вислів цих контрастів дав Гамсун у „Містеріях“, де бентежать нас химероди дивного героя. Герой „Пана“ — повний життєвої енергії та зосереджений у собі, терпить від надмірного себелюбства, від

XIV

кохання, якого не може виявити так, щоб його вибрана зрозуміла його ніжність, гордощі та силу почування.

Кохання однозначне в Гамсуна з нещасливим коханням. Припадкові пристрасти не залишають у його героїв навіть слідів у споминах, — вони проходять мимо них, як спрагнені мандрівники повз джерело, де заспокоїли спрагу. Та те, з чим вони звязали свою уяву, йде за ними як бациль недуги. Та дивне і те, що Гамсунові книжки з трагічним закінченням не залишають пригнобливого вражіння. Є в них якийсь дужий подув стихії сильнішої за життєві трагедії. Кожна змальована ним історія, це тільки якийсь клаптик ширшого життя, яке відчуваємо поза нею, і Гамсун уміє з преніжним інстинктом оповісти її так, щоб ми не могли робити з неї загальних висновків.

IV.

Хто переходить від настроєвих Гамсунових картин, де так багато є молодечих мрій і поривів, до його повістей з реального маломістечкового середовища, той може мати вражіння, що Гамсун розбалакується, розсівається у мало-важних подробицях, сходиться на т. зв. побутову, непоетичну прозу. Оце вражіння знеохочує до Гамсуна не одного читача, що не вміє поза звичайними розмовами дрібних людей віднайти гостро-проникливого ока самого автора.

Гамсун уміє майстерно орудувати короткими, буцім-то безбарвними реченнями, що передають чужі думки. Діялог його дієвих осіб має говорити сам за себе: чим живуть і про що думають ці особи. „Під осінніми зорями“ та „Мандрівник, що награв стиха“, мають над собою — зорі та музику. Та ось у „Рожі“ і „Беноні“ (знову звязані циклом) проривається вже ледви стриманий сміх сатирика. Гамсун ненавидить однаково псевдо-інтелігентів з каварняною політурою, як і тих сільських і маломістечкових примітивів, що одного дня завдяки випадковим обставинам впливають наверх і хотіли б утриматись на поверхні культури.

Такі приклади дуже численні в Норвегії — країні наскрізь селянській, де люди знизу, доробившись майна торгівлею, відразу посуваються до перших рядів „еліти“; різниці між суспільними клясами там невеликі і перехід з одної до другої відбувається там часто не поколіннями і не наслідком придбаної освіти та культури.

У своєму пізньому віці Гамсун щораз частіше звертався до картин маломістечкового життя. „Місто Сегельфльос“, що є дуже спокійною сатирою на скоробагатьків із найбіднішої кляси, майже не нагадує автора „Пана“ та „Вікторії“ — так усі балачки тут і мрії привязані до тісної містини, де все довкола пахне оселедцями. Здається важко повірити, що ще недавно тому він написав був ще одну велику прозову поему на тему нещасливого кохання „Діти своєї доби“.

І дарма що часто й не помічаємо цих різниць у тематиці, бо читаємо повісти письменника в різних часах і рідко коли у хронологічній черзі, коли пробуємо охопити одним поглядом усе те, що він написав, так і бачимо перед собою Гамсуна — дикого самотника, індивідуаліста, мрійника і закоханого у рідних закутинах знавця душі своїх односельчан.

У „Благословенстві землі“, Гамсун поєднав свою любов природи із найвищим гимном для селянської праці, яку вважає найбільшим благословенством рідної землі. Це предовга низка дуже подібних одна до одної картин, проте, як хлібороб переживає з природою всі свої найглибші радощі та трагедії. Маємо тут тільки той єдиний світ: із скибами під ногами і сонцем або хмарами над головою, — поза яким нема іншого. Гамсун віднайшов у ньому відразу всі три головні мотиви, які вертались до нього ціле життя — боротьбу за хліб насущний, за кохання і за індивідуальну свободу. Звеличання природи, яка є для Гамсуна джерелом таких частих насолод, не вийшло в цій повісти ні найноромантично ні солодково. Герой „Благословенства землі“ працює без просвітку, зазнає неодного тяжкого удару, але за кожним разом серед праці віднаходить у собі нове ба-

жання жити і працювати. Праця відсуває в нього на другий план особисті трагедії, бо природа у своїй неблаганній черзі явищ накидає обовязки, які треба виконувати, не передумувати. Промисловці, що вміють використовувати ненадійно відкриті поклади в землі, збагачуються коштом хлібороба, а проте щезають, як проминливе явище; все, що звязане з людськими комбінаціями — змінне, непевне, тільки земля непідкупна, незалежна від настроїв і хитрощів.

„Тепер починається осінь. Усе затихло в лісі, гори стоять перед тобою, сонце стоїть перед тобою, — ввечір прийде місяць, і зорі, — все це певні взаємини, повні приязни, — сплетені в обіймах. Тут люди мають час відпочити на вересі з рукою замість подушки..“

Такими простими словами, Гамсун немов би старався передати вражіння тих, що не вміють ні багато ні гарно говорити.

V.

Коли „Благословенство землі“ може бути образом життя хлібороба і поза Норвегією, ціла серія повістей Гамсуна з маломістечкового середовища, має деякі такі риси, що нелегко зрозуміти їх тонку іронію, не знаючи своєрідних норвезьких обставин. „Жінки при криниці“ оповідають сплітки, що можуть бути правдою і в інших містах, а проте не скрізь люди ставляться однаково до таких явних таємниць. Не кожний нарід може видати такі типи, як „Август Обїздисвіт“, бо рідко в якого так дивно вяжеться змога мандрувати по світі із конечністю тиснутись у маленьких самотніх садубах.

Гамсун уміє без красномовства і без широко розмальованого тла оповідати про дурощі та перемоги звичайних людей, що стають нераз героями і про небуденних фантастів, що непомітно блукають серед людей. В „Останній главі“ змальовуючи всяких недужих і засудженців долі, не тратить ні на хвилину свого усміху, яким витає сильних і здорових. Також останні повісти „Дні за роками“ і „Пер-

стеня замикається" не втратили ще на живости своїх барв і типів.

Колись переніжнений чутливець дійшов Гамсун на старі літа до природної рівноваги, а проте не обріс байдужістю селяха ні не опанцирив себе гордістю „надлюдини“. Навіть у зовсім змеханізованих звичках своїх сусідів він уміє віднаходити вічно свіжий приплив крові. У 30-ому році життя вмів Гамсун чхати на світ як 70-літній емерит, якого не обходить уже боротьба за ідеали, а нині як 70-кількалітній самотник не вирікся ще своїх бунтарств і примх 30-літнього фантаста. Ось чому одні з нас кохають його за вічну молодість, другі за таку ранню зрілість. Одні (найчастіше зовсім здорові) люблять його хоробливу ніжність настроєвика, інші (найчастіше недужі неврастенією) люблять у ньому дику брутальність присмирника звірів.

Нелегко вирішити, яке обличчя Гамсуна більше „гамсунівське“. Його найбільші герої, що розбурхують нашу уяву, не різняються нічим від найсіріших; їх найкращі хвилини життя, це йти за якимсь безглуздим акордом, що підмулює серце і каже йти вперед на безбач, не питаючи „навіщо“. Найвеличніші для Гамсуна хвилини, коли природа проривається в людині, мов джерело кипеня, без огляду на те, чи пориває її за собою як бездушну жертву чи надихує її новою міццю, почуттям власної індивідуальности.

Ось чому так часто втікають Гамсунові герої із захисного середовища, шукаючи нових обр'їв, ховаються між холодні фйорди або пропадають серед шуму дерев. Вони втікають, наче простаки із зовсім первісними потребами або як вражені поети. У Гамсуні живуть одна поруч одної обидві ці душі.

І даремне хотіли б ми довідатись від нього таємниці його мистецтва або якоїсь остаточної правди, здобутої довголітнім досвідом. Він утікає від усіх тих, що хотіли б з його переживань скласти причинки до письменської психології або робити всякі висновки про те, як треба або не треба жити. Гамсун залишив нам книжки, а вони немов би казали за нього:

XVIII

„Хочете писати так само як я? Жийте не думаючи, що маєте описувати пережите. Жийте як оті мої найближчі земляки-чудаки — продавці оселедців... Не один із них вибирається на море на звичайній крамничній баржі і відкриває новий світ. Або вернувшись із широкого світу, сяде попикуючи люльку перед хатою і пічне оповідати такі собі звичайні вражіння, як людина, що не бачить ніякої різниці між своїм ремеслом і найвищими проявами життя і мистецтва...“

М. Рудницький.